

УДК 657

І. О. Мельник,здобувач ступеня доктор філософії, за спеціальністю "Облік і оподаткування",
Карпатський національний університет ім. Василя СтефаникаORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7377-5367>**Б. Р. Іваночко,**

д. філос. з економіки,

асистент кафедри обліку і оподаткування,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5943-1097>**І. Ф. Баланюк,**

д. е. н., професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8320-6383>**М. В. Смушак,**

к. е. н., доцент кафедри обліку і оподаткування,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2074-9607>**Т. П. Банашкевич,**асистент кафедри обліку і оподаткування, Карпатський національний університет
імені Василя СтефаникаORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-4404-8391>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.10.230

ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ В СИСТЕМІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

I. Melnyk,

Postgraduate student in Accounting and taxation, Vasyl Stefanyk Carpathian National University

B. Ivanochko,Doctor of Philosophy in Economics, Assistant Professor, Department of Accounting and Taxation,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University**I. Balaniuk,**Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University**M. Smushak,**PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University**T. Banashkevych,**

Assistant Professor, Department of Accounting and Taxation, Vasyl Stefanyk Carpathian National University

ECONOMIC CONTROL AND ANALYSIS IN THE SYSTEM OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL INFORMATION, FINANCIAL REPORTING AND TAXATION IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION: CONCEPTUAL PRINCIPLES AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

У статті досліджено концептуальні засади економічного контролю у системі обліку, фінансової звітності та оподаткування в умовах трансформації національної економіки, посилення глобалізаційних процесів та цифровізації господарської діяльності. Актуальність дослідження зумовлена високим рівнем тінізації економіки, поширенням неформальних господарських операцій та практик дроблення бізнесу, що призводить до викривлення ролі фінансової звітності та її перетворен-

ня на інструмент формального декларування податкових показників. У таких умовах реальна економічна інформація дедалі частіше концентрується у внутрішній управлінській звітності, що знижує прозорість та ускладнює ефективність державного й суспільного контролю. Доведено, що саме розбалансованість джерел формування обліково-аналітичної інформації створює перешкоди для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад економічного контролю на основі узагальнення міжнародного досвіду та визначення напрямів підвищення прозорості, достовірності й релевантності обліково-аналітичної інформації. У роботі використано методи теоретичного узагальнення, системного підходу, аналізу та синтезу, порівняльного аналізу та логічного узагальнення, що дозволило сформулювати цілісне уявлення про трансформацію системи економічного контролю.

У результаті дослідження встановлено, що вітчизняна та зарубіжна наукова думка розглядає окремі аспекти економічного контролю — фінансовий, податковий, внутрішній та громадський контроль, а також питання прозорості звітності й відкритості даних. Водночас доведено доцільність їх інтеграції в єдину концепцію економічного контролю, яка виходить за межі суто фінансової функції та охоплює формування економічної культури й свідомості всіх учасників економічних відносин. Особливу увагу приділено трансформації системи обліково-аналітичної інформації в умовах цифровізації, що дозволяє розглядати її як цілісний інструментарій моніторингу бізнес-процесів, так і міжнародному досвіду, де фінансова звітність разом з аудиторськими висновками виконує роль ключового джерела інформації для широкого кола користувачів, а високий рівень соціальної довіри та відкритості даних сприяє підвищенню прозорості бізнесу навіть за менш жорсткого регуляторного середовища. Обґрунтовано, що ключовими передумовами трансформації системи економічного контролю є розвиток відкритих даних, підвищення рівня економічної обізнаності населення, зростання залученості суб'єктів господарювання у економічні процеси та оптимізація регуляторного і податкового навантаження. Сукупна дія цих факторів формує підґрунтя для переходу до моделі економічного контролю, орієнтованої на прозорість, відповідальність та довіру між державою, бізнесом і суспільством.

Отримані результати мають теоретичне та практичне значення для удосконалення системи обліку, фінансової звітності та оподаткування, а також для гармонізації національної практики з міжнародними підходами до формування інтегрованих систем економічного контролю на базі якісної та верифікованої обліково-аналітичної інформації.

The article examines the conceptual principles of economic control in the accounting, financial reporting and taxation system in the context of the transformation of the national economy, the strengthening of globalization processes and the digitalization of economic activity. The relevance of the study is due to the high level of shadow economy, the spread of informal economic transactions and business fragmentation practices, which leads to the distortion of the role of financial reporting and its transformation into a tool for formal declaration of tax indicators. In such conditions, real economic information is increasingly concentrated in internal management reporting, which reduces transparency and complicates the effectiveness of state and public control. It is proved that the imbalance of the sources of accounting and analytical information formation creates obstacles for making sound management decisions. The purpose of the study is to substantiate the conceptual principles of economic control based on the generalization of international experience and the identification of areas for increasing the transparency, reliability and relevance of accounting and analytical information. The work uses the methods of theoretical generalization, systemic approach, analysis and synthesis, comparative analysis and logical generalization, which allowed to form a holistic idea of the transformation of the economic control system.

The study found that domestic and foreign scientific opinion considers individual aspects of economic control — financial, tax, internal and public control, as well as issues of transparency of reporting and openness of data. At the same time, the feasibility of their integration into a single concept of economic control, which goes beyond the purely fiscal function and covers the formation of economic culture and consciousness of all participants in economic relations, has been proven. Particular attention is paid both to the transformation of the accounting and analytical information system in the context of digitalization, which allows considering it as a holistic toolkit for monitoring business processes, and to international experience, where financial reporting, together with audit opinions, serves as a key source of information for a wide range of users, while a high level of social trust and data openness contributes to increasing business transparency even in a less stringent regulatory environment. It is substantiated that the key prerequisites for the transformation of the economic control system are the development of open data, increasing the level of economic awareness of the population, increasing the involvement of business entities in economic processes, and optimizing the regulatory and tax burden. The combined effect of these factors forms the basis for the transition to a model of economic control focused on transparency, responsibility, and trust between the state, business, and society.

The results obtained have theoretical and practical significance for improving the accounting system, financial reporting and taxation, as well as for harmonizing national practice with international approaches to the formation of integrated economic control systems based on high-quality and verified accounting and analytical information.

Ключові слова: економічний контроль, аналіз, бухгалтерський облік, фінансова звітність, оподаткування, цифровізація, обліково-аналітична інформація, міжнародний досвід, економічна прозорість.

Key words: economic control, analysis, accounting, financial reporting, taxation, digitalization, accounting and analytical information, international experience, economic transparency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах цифрової трансформації економічних систем, посилення глоба-

лізаційних процесів та цифровізації господарської діяльності особливої актуальності набувають питання забезпечення ефективного економічного контролю та аналізу у системі обліку, фінансової звітності та оподаткування. Важливе місце у цьому процесі по-

сідає формування якісної обліково-аналітичної інформації, яка виступає не лише об'єктом контролю, а й базовим інструментом управління сучасним підприємством. Однією з ключових проблем розвитку національної економіки залишається значний рівень тінізації, що проявляється у високій частці неофіційних операцій у різних галузях господарювання. Водночас надмірний та часто фрагментарний державний фінансовий контроль нерідко спричиняє протилежний ефект — стимулює суб'єктів господарювання до пошуку шляхів мінімізації податкового навантаження поза межами формалізованого середовища. Це проявляється у практиках дроблення бізнесу, створенні декількох юридично відокремлених, але економічно пов'язаних суб'єктів господарювання, що функціонують у межах єдиної бізнес-моделі. За таких умов роль фінансового обліку та звітності часто трансформується і зводиться переважно до формального декларування показників, оптимізованих з урахуванням вимог регуляторного середовища. Це призводить до розриву між офіційними даними та реальним станом активів, що нівелює цінність обліково-аналітичної інформації як надійного джерела для зовнішніх і внутрішніх користувачів. Натомість реальні економічні результати діяльності підприємств відображаються у внутрішній управлінській звітності, яка використовується власниками та менеджментом для прийняття рішень.

Така ситуація зумовлює необхідність переосмислення підходів до економічного контролю як інструменту забезпечення прозорості, достовірності та релевантності обліково-аналітичної інформації. Особливої ваги набуває формування концептуальних засад економічного контролю з урахуванням міжнародного досвіду в умовах цифровізації, що дозволяє інтегрувати ефективні практики регулювання та взаємодії між державою, бізнесом і суспільством. Ключовою ідеєю сучасного економічного контролю має стати не лише фіскальна функція, а й формування належного рівня економічної культури та розуміння економічних процесів серед усіх зацікавлених сторін — бізнесу, працівників, громадськості та публічних службовців. Саме такий підхід сприятиме підвищенню прозорості фінансової звітності, ефективності систем обліку та справедливості оподаткування. Водночас міжнародний досвід свідчить, що у багатьох країнах

фінансова звітність разом з аудиторськими висновками, завдяки цифровим інструментам відкритих даних, відіграє вагомую роль не лише для податкових органів, а й для широкого кола користувачів — інвесторів, бізнес-партнерів, професійних об'єднань та суспільства загалом, виступаючи ключовим джерелом достовірної інформації про діяльність суб'єктів господарювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика контролю і аналізу в умовах цифровізації обліку, фінансової звітності та оподаткування є предметом активного дослідження у працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, що зумовлює необхідність узагальнення існуючих наукових підходів. Так, ряд зарубіжних авторів встановили, що в умовах цифровізації, відкритість даних стає основною рушійною силою, що стимулює прозорість бухгалтерського обліку та звітності [1]. Дослідження показують, що в країнах із високим рівнем соціальної довіри, бізнес оприлюднює та надає прозору й достовірну звітність без норм щодо обов'язкового аудиту. Дослідження свідчать, що в країнах із високим рівнем соціальної довіри суб'єкти господарювання схильні забезпечувати належний рівень прозорості та достовірності фінансової звітності навіть за відсутності жорстких вимог щодо обов'язкового аудиту, що вказує на вагомую роль інституційного середовища та економічної культури у формуванні ефективних механізмів економічного контролю [2].

У вітчизняних наукових дослідженнях розглядаються питання розвитку різних аспектів економічного контролю в національній економіці, зокрема в контексті удосконалення системи обліку, фінансової звітності та оподаткування. Зокрема, Н. А. Гавкалова та М. Г. Табацький зазначають, що будь-які сторони державного фінансового контролю в даний час вимагають зацікавленого і цілеспрямованого розгляду, зміцнення дисципліни і законності в сфері формування, розподілу і використання суспільного багатства, як головного джерела задоволення економічних, культурних і духовних потреб нації [3]. Р. М. Воронко, Р. В. Сидоренко та І. В. Жураковська акцентують увагу на внутрішньому контролі, зазначаючи, що саме він дає можливість зробити висновки щодо того, чи виконані поставлені завдання перед підприємством та чи відповідають

показники, за якими здійснюється оцінювання результатів, визначеним цілям [4]. Г. В. Гришук, С. О. Чепіль розглядають податковий контроль як одним із основних інструментів боротьби з тіньовою економікою [5]. Натомість І. М. Сисоєва, Н. М. Головай та О. І. Гриник визначають громадський контроль, як інструмент зв'язку бізнесу з громадою та ефективне доповнення державного податкового і фінансового контролю [6]. Теоретичні аспекти контролю розкрито у праці І. Ф. Баланюк, Д. І. Шеленко, В. М. Якубів [7].

Таким чином, у сучасних наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників розглядаються різні, переважно відокремлені аспекти економічного контролю — фінансового, податкового, внутрішнього, громадського, а також питання прозорості звітності та відкритості даних. Водночас зазначені підходи доцільно розглядати у взаємозв'язку, інтегруючи їх у єдину концепцію економічного контролю, в основі якої лежить формування широкого розуміння економічних, облікових і податкових процесів усіма учасниками економічних відносин. Важливу роль у цьому відіграє використання міжнародного досвіду, орієнтованого на підвищення рівня економічної обізнаності та свідомості суспільства як передумови забезпечення прозорості, достовірності та ефективності функціонування систем обліку, фінансової звітності та оподаткування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад економічного контролю і аналізу в умовах цифровізації обліку, фінансової звітності та оподаткування на основі узагальнення міжнародного досвіду та визначення напрямів підвищення прозорості, достовірності й ефективності обліково-аналітичної інформації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі розвитку національної економіки під впливом складних соціально-економічних процесів в Україні відбувається трансформація системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Зазначені зміни зумовлені як об'єктивними чинниками функціонування бізнесу в умовах нестабільного економічного середовища, так і особливостями державно-

го регулювання та податкового адміністрування. При цьому якість та повнота обліково-аналітичної інформації стають визначальними чинниками життєздатності підприємства, оскільки саме на основі цих даних формується стратегія розвитку в умовах невизначеності.

Зокрема, на частині підприємств, особливо у сфері малого та середнього бізнесу, сформувалася практика здійснення окремих господарських операцій без їх належного відображення в офіційній системі бухгалтерського обліку та фінансовій звітності. Поширеним явищем також є дроблення бізнесу шляхом створення декількох юридично не пов'язаних між собою суб'єктів господарювання, у тому числі із залученням фізичних осіб-підприємців, що перебувають на спрощеній системі оподаткування, але фактично функціонують у межах єдиної економічної системи.

Зазначені практики зумовлені, з одного боку, прагненням суб'єктів господарювання до оптимізації податкового навантаження, а з іншого — реакцією на надмірний або репресивний характер окремих заходів податкового контролю. У ряді випадків діяльність контролюючих органів характеризується домінуванням формально-юридичного підходу над економічною сутністю господарських операцій, що суперечить базовим принципам бухгалтерського обліку, зокрема принципу превалювання сутності над формою. Такі процеси призводять до деформації масивів обліково-аналітичної інформації, коли офіційні дані перестають відображати реальні економічні потоки, що ускладнює процес стратегічного аналізу та зовнішнього аудиту.

Це зумовлює формування ситуації, за якої на частині підприємств бухгалтерський облік та фінансова звітність виконують переважно формальну функцію декларування перед державою та громадськістю показників, прийнятних для власників бізнесу та оптимізованих з метою сплати мінімально допустимого рівня податкових зобов'язань. Водночас реальний економічний стан суб'єктів господарювання відображається виключно у внутрішній управлінській звітності, яка може охоплювати декілька юридично відокремлених, але економічно пов'язаних суб'єктів. Такий підхід суперечить міжнародним практикам та принципам складання фінансової звітності, зокрема принципу превалювання сутності над формою, та знижує рівень про-

зорості й довіри до обліково-звітної інформації (табл. 1).

Описані вище проблеми української системи обліку можуть бути зумовлені різними підходами до ведення та розуміння бізнесу, податкової системи та адміністрування податків. Водночас основною причиною, на нашу думку, є недостатній рівень розуміння як населенням, так і самими суб'єктами господарювання сутності економічних та облікових процесів. Відтак одним із ключових напрямів вирішення окреслених проблем є посилення ролі економічного контролю, який включає комплексний процес перевірки, моніторингу та оцінювання діяльності підприємства з метою забезпечення

відповідності його функціонування економічній меті, ефективного використання фінансових, матеріальних та людських ресурсів, дотримання законодавчих, етичних і соціальних норм, а також виконання соціальних, екологічних та громадських функцій [8]. Отже, концепція економічного контролю виходить за межі суто фінансового контролю чи аудиту та охоплює значно ширший спектр економічної діяльності й зацікавлених сторін. Це зумовлено тим, що, як свідчить міжнародний досвід, бізнес функціонує у тісному взаємозв'язку з різними інституціями та суспільством загалом, а не лише генерує прибуток для власників і податкові надходження для держави.

Таблиця 1. Порівняння міжнародних практик звітності з практиками частини українського бізнесу

Критерій	Міжнародна практика	Практика частини українського бізнесу
Мета обліку і звітності	Надання достовірної та релевантної інформації для широкого кола користувачів (інвестори, кредитори, суспільство)	Формальне декларування показників для державних органів
Користувачі фінансової звітності	Менеджмент, власники/акціонери, інвестори, кредитори, держава, суспільство	Державні органи, банки й фінустанови установи в рамках делегованого державою фінансового моніторингу
Юридична форма суб'єкта господарювання	Єдина юридична особа чи група юридично пов'язаних компаній з консолідованою звітністю	Юридичні особи та фізичні особи підприємці, юридично не пов'язана під собою але здійснюють діяльність в межах одного бізнесу (спільний управлінський облік, бренди, сайти приміщення, виробничі потужності)
Відображення операцій	Повне й достовірне відображення в обліку та звітності всіх господарських операцій	Відображення в обліку прийнятих операцій для декларування необхідних фінансових показників чи операцій які неможливо приховати (імпорт/експорт, безготівкові чи фіскалізовані операції)
Управлінський облік	Відповідає фінансовій звітності, використовується менеджментом для управління та прийняття рішень, містить конфіденційні показники, які відображаються у фінансовій звітності після здійснення господарських операцій	Виступає основним джерелом реальної інформації про бізнес, відображає фактичні господарські операції (часто готівкові), інтегрує показники декількох юридично не пов'язаних суб'єктів, інколи з використанням іноземної валюти як бази оцінки
Оподаткування	Декларування у податковій звітності показників, сформованих на основі даних фінансової звітності, з подальшою сплатою податків і зборів відповідно до фактичних результатів господарської діяльності	Формування податкових зобов'язань на основі оптимізованих показників, спрямованих на мінімізацію податкового навантаження (зокрема через середньогалузеві орієнтири, мінімальну заробітну плату та інші інструменти оптимізації), що зумовлює часткове відокремлення податкового та реального економічного результату діяльності

Джерело: розроблено авторами.

Зазначеній концепції значною мірою відповідають підходи до формування інтегрованої та ESG-звітності, які передбачають розкриття не лише фінансових результатів діяльності підприємства, а й його соціального, екологічного та управлінського впливу, що відображає ширший спектр взаємодії бізнесу із зацікавленими сторонами. Цифровізація дозволяє інтегрувати ці різнопланові дані в єдину систему обліково-аналітичної інформації, що створює передумови для якісно нового рівня контролю. Звітність ESG стала критично важливим компонентом корпоративної прозорості, зумовлена зростаючими вимогами заінтересованих сторін і зміною нормативних вимог [9]. У цьому контексті слід зазначити, що в частині малого та середнього бізнесу фінансова звітність часто сприймається як формальність і використовується переважно для подання до органів державної статистики та податкових органів як додаток до податкової звітності. Реальні фінансово-економічні результати при цьому відображаються у внутрішній управлінській звітності. За таких умов існує ризик, що впровадження обов'язкової ESG-звітності також буде носити формальний характер: суб'єкти господарювання можуть або уникати виконання відповідних вимог, або наводити показники, що не повною мірою відповідають реальному стану діяльності, з метою дотримання нормативних критеріїв. Аналогічні тенденції спостерігаються і у сфері обов'язкового аудиту: окремі підприємства, досягаючи критеріїв, що передбачають обов'язковість аудиту фінансової звітності, застосовують практики створення нових юридичних осіб з метою уникнення відповідних вимог. Подібні механізми також характерні для суб'єктів малого бізнесу, які, досягаючи граничних обсягів доходу для застосування спрощеної системи оподаткування, перерозподіляють діяльність на інших фізичних осіб-підприємців, зберігаючи при цьому єдину економічну сутність бізнесу.

Зазначена ситуація суперечить сучасним міжнародним тенденціям та практикам і може суттєво перешкоджати інтеграції України у світовий економічний простір. У цьому контексті важливого значення набуває економічний контроль, зокрема з боку громадськості, який здатен сприяти переосмисленню ролі бухгалтерського обліку та фінансової звітності як інструментів забезпечення прозорості та довіри в економіці. Розвиток системи обліково-аналітичної інформації має відбуватися шляхом гармонізації внутрішніх управлінських даних та зовнішньої звітності, що зробить бізнес зрозу-

мілим для інвестора та суспільства. Водночас на сьогодні серед значної частини населення спостерігається недостатній рівень розуміння економічних процесів, зокрема сутності обліку, фінансової звітності та оподаткування. Значна кількість громадян не усвідомлює відмінностей між фізичними та юридичними особами, принципів функціонування податкової системи та ролі бізнесу в економіці. Навіть працівники, які є одними з ключових користувачів фінансової інформації, нерідко не володіють достатньою інформацією про суб'єкта господарювання, у межах якого здійснюється їхня трудова діяльність, а також про наявність і правові засади оформлення трудових відносин.

Відтак, для забезпечення концептуального розвитку економічного контролю і аналізу та ефективної імплементації міжнародних практик особливого значення набуває трансформація економічної свідомості суспільства під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, серед яких вагоме місце посідає цифровізація господарських процесів:

— концепція відкритих даних. Одним з ключових факторів є розвиток концепції відкритих даних, в основі якої лежить забезпечення вільного доступу до фінансової та іншої інформації про діяльність суб'єктів господарювання. За таких умов фінансова звітність перестає бути виключно формальним документом для органів державної статистики та податкових органів і набуває значення публічного інформаційного ресурсу. Відкритість даних підвищує рівень прозорості бізнесу, створює передумови для громадського контролю та формує довіру між економічними суб'єктами. Екосистема відкритих даних сприяє розвитку громадянського суспільства на рівні кращих міжнародних практик [10]. Крім того, доступність фінансової інформації стимулює суб'єктів господарювання до більш відповідального ведення обліку та складання звітності, оскільки вона стає об'єктом уваги широкого кола користувачів. У результаті відкриті дані виступають важливим інструментом підвищення ефективності економічного контролю [11] та формування економічної свідомості суспільства;

— економічна обізнаність населення. Важливим фактором є підвищення рівня економічної обізнаності населення, зокрема розуміння економічних процесів, ролі обліку та фінансової звітності. Зростання економічної грамотності суспільства сприяє підвищенню відповідальності бізнесу, оскільки фінансова інформація стає предметом ширшого суспільного інтересу та оцінювання. Позитивні зрушення у

цьому напрямі вже спостерігаються у сфері використання публічних коштів, де посилюється економічний контроль за використанням бюджетних ресурсів та реалізацією інвестиційних проєктів. Зокрема, при реалізації інфраструктурних проєктів в територіальних громадах або постачанні товарів і послуг у бюджетний сектор фінансова звітність приватних постачальників стає об'єктом підвищеної уваги та економічного контролю [12]. У подальшому така тенденція може трансформуватися у зростання інтересу не лише до діяльності компаній, що отримують бюджетні кошти, а й до процесів формування бюджетів, зокрема сплати податків суб'єктами господарювання;

— залученість у господарську діяльність. Рівень залученості економічних суб'єктів у господарську діяльність безпосередньо формує їхню зацікавленість в економічному контролі. Участь у бізнес-процесах зумовлює потребу в отриманні достовірної інформації щодо фінансового стану контрагентів, зокрема дебіторів, для оцінювання їхньої платоспроможності та мінімізації ризиків. Постачальники зацікавлені у доступі до фінансової звітності покупців як інструменту перевірки надійності співпраці [13]. У разі інвестування коштів у бізнес інвестори також потребують результатів економічного контролю, включно з даними фінансової звітності та аудиту. Описані вище дії підвищують значення обліку та аудиту як ключових джерел інформації для прийняття економічних рішень;

— зниження регуляторного та податкового тиску. Зменшення рівня регуляторного та податкового навантаження та надання більшої свободи суб'єктам господарювання може сприяти підвищенню рівня їхньої прозорості. Наразі частина бізнесу не відображає окремі господарські операції в офіційному обліку через ризики застосування податковими органами формально-юридичних підходів до збільшення бази оподаткування, інколи з недостатнім урахуванням принципу превалювання економічної сутності над юридичною формою. За таких умов формування більш збалансованого регуляторного середовища у поєднанні з розвитком економічного контролю може стимулювати суб'єктів господарювання до декларування реального фінансового стану не лише з мотивів уникнення санкцій, а й як прояв відповідальності перед суспільством та державою. Водночас це передбачає активнішу участь бізнесу в економічному контролі за використанням сплачених податків публічними органами, що підвищує рівень взаємної відповідальності та

довіри між державою і суб'єктами господарювання.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що поєднання розвитку концепції відкритих даних, підвищення рівня економічної обізнаності населення, зростання залученості суб'єктів у господарську діяльність та зниження регуляторного й податкового тиску формує комплексні передумови для трансформації системи економічного контролю. За таких умов роль бухгалтерського обліку та аудиту поступово змінюється від інструментів формального звітування до механізмів забезпечення реальної прозорості та достовірності економічної інформації. Водночас розвиток цифровізації господарських процесів та впровадження сучасних аналітичних інструментів суттєво розширюють функціональні можливості економічного контролю, забезпечуючи оперативний доступ до даних, їх глибоку обробку та підвищення обґрунтованості управлінських рішень.

Це, у свою чергу, створює підґрунтя для формування системи оподаткування, що базується на об'єктивних даних фінансової звітності та відображає фактичні результати господарської діяльності. Водночас економічний контроль поширюється не лише на процеси формування податкових зобов'язань, а й на використання сплачених коштів публічними органами, у тому числі із застосуванням цифрових платформ моніторингу та інструментів аналітики даних. У результаті економічний контроль набуває цілісного характеру та починає відповідати реальним суспільним потребам, забезпечуючи баланс інтересів держави, бізнесу та громадськості, що узгоджується з сучасними міжнародними підходами до формування прозорих, цифрово інтегрованих систем економічного регулювання.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано концептуальні засади економічного контролю у системі обліку, фінансової звітності та оподаткування на основі узагальнення міжнародного досвіду та сучасних тенденцій розвитку економічних систем, з урахуванням процесів цифровізації та розвитку аналітичних інструментів обробки даних. Встановлено, що в умовах трансформації національної економіки спостерігається розрив між формальною фінансовою звітністю та реальними господарськими процесами, що проявляється у практиках оптимізації податкового наванта-

ження, дроблення бізнесу та використання управлінського обліку як основного джерела фактичної інформації про діяльність суб'єктів господарювання. Доведено, що чинна система контролю значною мірою базується на формально-юридичному підході, що призводить до зниження прозорості обліково-аналітичної інформації та послаблення довіри до неї з боку широкого кола користувачів. У той же час міжнародна практика демонструє переваги моделей, у яких фінансова звітність виконує функцію універсального інформаційного ресурсу для інвесторів, кредиторів, держави та суспільства, а податкова система ґрунтується на даних достовірної фінансової звітності та підтримується сучасними цифровими платформами обміну інформацією.

Визначено, що ключовими передумовами трансформації системи економічного контролю є розвиток відкритих даних, підвищення рівня економічної обізнаності населення, зростання залученості суб'єктів господарювання у економічні відносини, зниження регуляторного і податкового тиску, а також активне впровадження цифрових технологій і аналітики даних. Сукупна дія зазначених факторів формує підґрунтя для переходу до моделі економічного контролю, орієнтованої на прозорість, відповідальність та суспільну довіру. Обґрунтовано, що перспективним напрямом розвитку є посилення ролі економічного контролю як інтегрованої системи, що забезпечує верифікацію та єдність обліково-аналітичної інформації на всіх рівнях управління. Вона охоплює не лише процеси формування фінансової звітності та оподаткування, а й контроль за ефективністю використання публічних коштів із застосуванням цифрових інструментів моніторингу та аналітичної обробки даних. У таких умовах бухгалтерський облік та аудит трансформуються з інструментів формального звітування у ключові елементи забезпечення достовірності економічної інформації, її аналітичної інтерпретації та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Отримані результати свідчать, що подальший розвиток економічного контролю в Україні має бути спрямований на гармонізацію з міжнародними підходами, посилення інституційної довіри, цифровізацію обліково-аналітичних процесів та розширення використання інструментів економічного аналізу, а також формування цілісної системи взаємодії держави, бізнесу та суспільства на основі прозорості та економічної відповідальності.

Література:

1. Alassuli A., Thuneibat N., Eltweri A., Al-Hajay K., Alghraibeh K. The Impact of Accounting Digital Transformation on Financial Transparency: Mediating Role of Good Governance. *Journal of Risk and Financial Management*. 2025. vol. 18, no. 5. DOI: <https://doi.org/10.3390/jrfm18050272>

2. Kuo N.T., Lee, C. F. Social trust and the choices to provide audited financial statements by private firms in emerging markets. *The British Accounting Review*. 2024. vol. 56, no. 2. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bar.2023.101268>

3. Гавкалова Н. А., Табацький М. Г. Роль державного фінансового контролю у забезпеченні економічної безпеки держави. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*. 2023. Вип. 2 (19). С. 13—23.

4. Воронко Р. М., Сидоренко Р. В., Журавська І. В. Інтегрована звітність: мета формування та особливості контролю. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2024. № 75. С. 52—58.

5. Грищук Г. В., Чепіль С. О. Податковий контроль як інструмент протидії тіньовій економіці в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2024. Вип. 2 (74). С. 100—107.

6. Сисоєва І. М., Головай Н. М., Гриник О. І. Громадський контроль як форма соціального аудиту: особливості здійснення та перспективи подальшого розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 17. С. 26—31.

7. Баланюк І.Ф., Шеленко Д.І., Якубів В.М. Теоретичні аспекти контролю господарської діяльності підприємств. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. 2009. Вип. 7. С. 86—90.

8. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р., Кузьмін Т. А., Мельник І. О. Сутність економічного контролю та його місце в обліково-аналітичних системах бізнесу в умовах цифрової трансформації. *Інноваційна економіка*. 2025. Вип. 2. С. 252—259.

9. Олійник О. В., Захаров Д. М. Виклики та перспективи ESG звітності: аналіз теоретичних і практичних аспектів. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 3 (109). С. 67—73.

10. Позняковська М., Міклуха О. Аналіз зрілості екосистеми відкритих даних та розвиток громадянського суспільства. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-8>

11. Шпикуляк О.Г. Ефективність управління аграрним підприємством. *Економіка АПК*. 2005. № 3. С. 22—25.

12. Баланюк І. Ф., Іваночко Б. Р. Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад: Монографія. Івано-Франківськ: Фоліант. 2025. 200 с.

13. Шеленко Д.І. Особливості проведення інвентаризації на підприємстві. Сталій розвиток економіки. 2015. № 1. С. 175—180.

References:

1. Alassuli, A., Thuneibat, N.S., Eltwari, A., Al-Hajaya, K., and Alghraibeh, K. (2025), "The Impact of Accounting Digital Transformation on Financial Transparency: Mediating Role of Good Governance", *Journal of Risk and Financial Management*, vol. 18, no. 5. <https://doi.org/10.3390/jrfm18050272>.

2. Kuo, N.T., and Lee, C.F. (2024), "Social Trust and the Choices to Provide Audited Financial Statements by Private Firms in Emerging Markets", *The British Accounting Review*, vol. 56, no. 2. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2023.101268>.

3. Havkalova, N.L. and Tabatskyi, M.H. (2024), "The Role of State Financial Control in Ensuring Economic Security of the State", *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriya "Derzhavne upravlinnya"*, vol. 2, no. 19, pp. 13—23.

4. Voronko, R.M., Sydorenko, R.V. and Zhurakovska, I.V. (2024), "Integrated Reporting: Purpose of Formation and Features of Control", *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 75, pp. 52—58.

5. Hryshchuk, H.V. and Chepil, S.O. (2024), "Tax Control as a Tool for Combating the Shadow Economy in Ukraine", *Naukovi pratsi Mizhrehional'noyi akademiyi upravlinnya personalom. Ekonomichni nauky*, vol. 2, no. 74, pp. 100—107.

6. Sysoieva, I.M., Holovai, N.M. and Hrynyk, O.I. (2024), "Public Control as a Form of Social Audit: Features of Implementation and Prospects for Further Development", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 17, pp. 26—31.

7. Balaniuk, I.F., Shelenko, D.I. and Yakubiv, V.M. (2009), "Theoretical aspects of control of economic activity of enterprises", *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Ekonomika*, vol. 7, pp. 86—90.

8. Balaniuk, I.F., Ivanochko, B.R., Kuzmin, T.L. and Melnyk, I.O. (2025), "The Essence of Economic Control and Its Place in Accounting and Analytical Business Systems in the Context of Digital Transformation", *Innovatsiyina ekonomika*, vol. 2, pp. 252—259.

9. Oliinyk, O.V. and Zakharov, D.M. (2024), "Challenges and Prospects of ESG Reporting: Analysis of Theoretical and Practical Aspects", *Ekonomika, upravlinnya ta administruvannya*, vol. 3, no. 109, pp. 67—73.

10. Pozniakovska, M. and Miklukha, O. (2023) "Analysis of the Maturity of the Open Data Ecosystem and the Development of Civil Society", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 52. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-8>.

11. Shpykuliak, O.H. (2005), "Efficiency of management of an agricultural enterprise", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 22—25.

12. Balaniuk, I.F. and Ivanochko, B.R. (2025), *Investytsiyne zabezpechennya sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorialnykh hromad: Monohrafiya*. [Investment support for socio-economic development of territorial communities: Monograph]. Foliant, Ivano-Frankivsk, Ukraine.

13. Shelenko, D.I. (2015), "Features of conducting an inventory at an enterprise", *Stalyy rozvytok ekonomiky*, vol. 1, no. 26, pp. 175—180.

Отримано редакцією журналу / Received: 05.05.26

Професійно рецензовано / Revised: 14.05.26

Дата публікації / Published: 21.05.26

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292